

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

Исторический факультет

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ

Материалы II Международной студенческой
научно-теоретической конференции

Минск, 18 апреля 2017 г.

Минск
РИВШ
2017

УДК 378(061.3)
ББК 74.58
А43

Печатается по решению Совета исторического факультета
Белорусского государственного педагогического университета

Рекомендовано
Советом
(протокол № от 201 г.)

Редакционная коллегия:
кандидат исторических наук доцент *А. В. Касович* (отв. ред.);
кандидат исторических наук доцент *С. П. Шуляк*;
кандидат исторических наук доцент *А. А. Корзюк*;
кандидат исторических наук доцент *А. Ф. Великий*

Рецензенты:
доктор исторических наук профессор *Н. М. Забавский*;
доктор исторических наук профессор *А. М. Лютый*

Актуальные проблемы социально-гуманитарного зна-
А43 ния: материалы II Междунар. студ. науч.-теорет. конф.,
Минск, 18 апр. 2017 г. / редкол.: А. В. Касович (отв. ред.)
[и др.]. – Минск : РИВШ, 2017. – 430 с.
ISBN 978-985-586-021-2.

В сборнике представлены материалы исследований молодых уче-
ных республиканских, россий-ских, казахских и украинских высших
учебных заведений, учащихся учреждений общего среднего образова-
ния, посвященные актуальным проблемам исторических, педагогиче-
ских и социально-гуманитарных научных дисциплин.

Адресуется преподавателям, магистрантам и студентам вузов.

УДК 378(061.3)
ББК 74.58

ISBN 978-985-586-021-2

© Оформление. ГУО «Республиканский
институт высшей школы», 2017

5. Канапацкая З. І. Правовое становішча татароў у Вялікім Княстве Літоўскім у 15–16 стагоддзях паводле статутаў 1529, 1566, 1588 гадоў / З.І.Канапацкая // Гісторыя: праблемы выкладання. – 2008. – №3. – С. 54–58

6. Веремейчик, А. Е. Административное управление Несвижской ординации князей Радзивиллов XVI–XVIII вв. / А. Е. Веремейчик // Труды гістарычнага факультэта БДУ: навук. зб. Вып. 8 / рэдкал.: У. К. Коршук (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2013. – С. 16–26.

РАЗВІЦЦЁ АДУКАЦЫЎ Ў ВІЦЕБСКАЙ, МАГІЛЁўСКАЙ І МІНСКАЙ ГУБЕРНЯХ НА СТАРОНКАХ ЗЕМСКАГА ДРУКУ (1911 – 1917 ГГ.)

*В. С. Янкоўская, 2 курс, гістарычны ф-т, БДПУ, Мінск
наук. кір. – М. М. Забаўскі, доктар гістарычных навук, прафесар, БДПУ*

Ва ўмовах развіцця капіталістычных адносін на тэрыторыі беларускіх губерняў паўстала пытанне аб рэфармаванні сістэмы мясцовага самакіравання. Першым крокам на шляху ўвядзення земстваў на тэрыторыі Паўночна-Заходняга краю (Віцебская, Магілёўская і Мінская губерні) стала прыняцце пастановы ад 2 красавіка 1903 г. «О введении в действие в западных губерниях Положения об управлении земским хозяйством в девяти Западных губерниях». Але ў адрозненні ад расійскіх земстваў яны не былі выбарнымі органамі. 14 сакавіка 1911 г. Мікалай II падпісаў загад аб распаўсюджванні на тры беларускія губерні (Віцебскую, Магілёўскую і Мінскую) «Положения о губернских и уездных земских учреждениях 1890 г.», і ў кастрычніку 1911 г. былі заснаваны Віцебская, Мінская і Магілёўская земскія ўправы [1, с. 113]. Адным з найбольш эфектыўных сродкаў распаўсюджвання асветніцкіх ідэй быў перыядычны друк.

Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца вызначэнне ўплыwu земскага друку на развіццё адукацыі ў трох беларускіх губернях (Мінскай, Магілёўскай і Віцебскай). Даследаванні ў гэтай галіне праводзілі такія навукоўцы як В.П. Слабажанін, В.Я. Наваградскі, Г.І. Шаламіцкая, М.М. Забаўскі і інш.

Асветніцкая дзейнасць земстваў на тэрыторыі Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў знайшла адлюстраванне ў сферы адукацыі на старонках такіх перыядычных выданняў як «Магілёўская земская нядзеля», «Веснік земскай гаспадаркі Магілёўскай губерні», «Веснік Мінскага губернскага земства», «Наша земская справа», «Віцебскі вестнік», «Мінскі голас» і г. д. Мясцовыя выданні рэгулярна друкавалі справаздачы аб дзейнасці земстваў у справе народнай адукацыі, стану вучэбных устаноў і колькасці вучняў. На старонках земскага друку меліся рэкамендацыі наконт арганізацыі вучэбнага працэсу і адпачынку вучняў, вырашэнню гаспадарчых пытанняў. Асноўнымі напрамкамі асветніцкай дзейнасці земскага друку былі: павышэнне ўзроўня адукацыі і ўвогуле павышэнне ўзроўня культуры насельніцтва, распаўсюджванне аграрна-медыцынскіх, ветэрынарных і іншых ведаў. Перыядычныя выданні земскіх органаў змяшчалі рэкамендацыі па пытаннях адкрыцця і падтрымкі школьных устаноў, арганізацыі вучэбнага працэсу, інфармавалі пра новыя паступленні ў бібліятэкі і кніжныя лаўкі. Арыентацыя на ўвядзенне ўсеагульнай пачатковай адукацыі, прыняцце плана «праектыруемай земскай сеткі» падтурхоўвалі земскія ўстановы да выдзялення значных фінансавых сродкаў на школьнае будаўніцтва і трыманне устаноў адукацыі. Менавіта ў гэтым напрамку дзейнасць земстваў дасягнула поспехаў [1, с. 114–115].

На тэрыторыі Магілёўскай губерні ўпершыню выдаваўся часопіс «Магілёўская земская нядзеля». На старонках часопіса планавалася друкаваць справаздачы аб дзейнасці земскіх устаноў. А з 1914 г. друкаваўся «Веснік Магілёўскага губернскага земства». У часопісе меліся сведкі аб дзейнасці мясцовага земства і іншых земскіх органаў самакіравання Расійскай Імперыі. Адною з самых вострых пытанняў было забеспячэнне навучальных устаноў памяшканнямі. У Магілёўскай губерні ў 1913 г. 70 % пачатковых вучылішч знаходзіліся з іншымі ўстановамі ў нанятых памяшканнях. Вялікая частка сродкаў выдзялялася на арэнду, рамонт і будаўніцтва будынкаў для устаноў адукацыі [1, с. 114]. Для гэтых мэтаў Мінскае земства выдаткавала ў 1912 г. 354 790 руб. Праблему забеспячэння школаў земскія ўстановы спрабавалі вырашыць за кошт наёму памяшканняў, пераводу на сваё ўтрыманне школаў царкоўнага ведамства і Міністэрства народнай асветы. З 1912 г. земствы бяруць на сваё ўтрыманне народныя вучылішчы, якія фінансаваліся сельскімі таварыствамі [2, с. 21]. У Магілёўскай губерні на патрэбы адукацыі было выдаткавана 1 643 768 руб. ці 36,7 % усяго земскага губернскага бюджэту [3,

с. 69]. У Мінскай губерні патрэбы на развіццё адукацыі павялічылі на 320 % у 1912 г. у параўнанні з 1911 г. З 1911 па 1914 г. Мінскае губернскае земства павялічыла выдаткі на адукацыю на 385 %. У «Весніку Мінскага губернскага земства» была апублікавана фінансавая справаздача аб даходах і выдатках Мінскага губернскага земства за 1911–1914 гг. Выдаткі на адукацыю на працягу азначанага перыяду павялічыліся з 327 300 руб. у 1911 г. да 1 588 553 руб. у 1914 г. [2, с. 12–15]. Такім чынам, фінансаванне адукацыі павялічылася ў 5 разоў.

Земствы таксама надавалі ўвагу адкрыццю навучальных устаноў. З 1907 г. большасць народных вучылішчаў у Мінскай, Магілёўскай і Віцебскай губернях адкрываліся земствамі. Напрыклад, у Магілёўскай губерні імі было адкрыта 200 вучылішчаў, у Мінскай – 136, у пяці паветах Віцебскай губерні – 60. Павелічэнне колькасці земскіх школ мела станоўчае значэнне. Школы будаваліся ў сельскай мясцовасці, што знізіла праблему наведвання іх у зімовыя месяцы. Зменшылася колькасць адмоў і колькасць вучняў, якія прыпадаюць на аднаго настаўніка. Аднак, як паказваюць справаздачы, стан земскіх школ быў дрэнны. Большасць з іх не адказвалі санітарна-гігіенічным патрабаванням. У школах было холадна, цесна і вільготна [4, с. 371].

Земствы прыёмалі меры па павелічэнні якасці выкладання ў земскіх школах. У некаторых земскіх школах, апрача выкладання чытання, пісьма, арыфметыкі, настаўнікі знаёмілі вучняў са сведкамі па гісторыі, геаграфіі, прыроднааўставу. У працэсе заняткаў выкарыстоўваліся наглядныя дапаможнікі. На сродкі земскіх устаноў адкрываліся настаўніцкія і школьныя бібліятэкі, ізбы-чытальні, кніжныя лаўкі, тыпаграфіі. Гэтыя мерапрыемствы дазвалялі ўзняць земскую адукацыю на больш якасны ўзровень.

Падрыхтоўка настаўнікаў таксама была важным напрамкам дзейнасці земстваў. На летніх настаўніцкіх курсах, лекцыях, якія праводзілі земствы, настаўнікі маглі павялічыць свае веды і абмяняцца вопытам са сваімі калегамі. На гэтых курсах чыталіся лекцыі па псіхалогіі, задачам пачатковай школы, педагогіке, метадыке выкладання розных дысцыплін, правілах аказання першай медыцынскай дапамогі. Лектарамі выступалі прафесары і прыват-дацэнты Маскоўскага ўніверсітэта. На лекцыях дэманстраваліся новыя дапаможнікі, прыборы па фізіке і гэтым, што можа дапамагчы больш глыбокаму засваенню лекцыі [5, с. 21]. Мерамі па паліяванні якасці педагогічных кадраў было адкрыццё навучальных устаноў па іх падрыхтоўцы. У маі 1914 г. Мінскае губернскае земства вырашыла заснаваць ніжэйшае культурна-тэхнічнае вучылішча. У 1914 г. у Мінску было адкрыты педагогічны інстытут з трохгадовым тэрмінам навучання. У 1913–1914 гг. у Мінску дзейнічалі 62 навучальныя ўстановы. З 1910 г. у Віцебску працаваў настаўніцкі інстытут, які рыхтаваў настаўнікаў гарадскіх пачатковых вучылішч і вышэйшых пачатковых школ. На яго базе ў 1918 г. быў створаны Віцебскі педагогічны інстытут. У Віцебскай губерні ў 1913 г. было 1520 пачатковых школ, тры гімназіі, Полацкі кадэцкі корпус, Полацкая настаўніцкая семінарыя, духоўная семінарыя, Зачэрыянская сельскагаспадарчая школа, бібліятэкі і чытальні. У Магілёве ў 1913 г. быў таксама заснаваны настаўніцкі інстытут, на базе якога быў створаны ў 1918 г. Магілёўскі педагогічны інстытут. У 1913 г. на тэрыторыі Магілёўскай губерні было 1329 народных вучылішч, 1010 школ духоўнага ведамства, 47 сярэдніх вучэбных устаноў, 360 яўрэйскіх вучылішч, дзве сельскагаспадарчыя школы, бібліятэкі і чытальні [3, с. 71–72].

Такім чынам, можна адзначыць, што роля земстваў і іх перыядычных выданняў, не гледзячы на некаторыя недахопы, усе ж такі займала вядучую пазіцыю ў працэсе распаўсюджвання ведаў сярод насельніцтва трох беларускіх губерняў. Друкаваныя выданні земстваў адыгралі значную ролю ў прапагандзе дзейнасці органаў самакіравання. Земскія часопісы і газеты садзейнічалі павышэнню ўроўня адукаванасці насельніцтва, якасці выкладання ў земскіх школах і ўвогуле садзейнічалі культурнаму развіццю краю.

Літаратура

1. Шоломицкая, Т. Л. Возникновение земской печати в процессе развития местного самоуправления на территории Беларуси / Т.Л. Шоломицкая // Вестник Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2007. – № 2. – С. 112–116.
2. Народное образование // Вестник Минского губернского земства. – 1914. – № 3–4. – С 21–31.
3. Слобожанин, В. П. Земское самоуправление в Беларуси (1905 – 1917 гг.) / В. П. Слобожанин. – Минск: ИОО «Право и экономика», 2003. – 168.
4. Асвета і педагогічная думка ў Беларусі. Са старажытных часоў да 1917 г. / рэдкал.: М. А. Ткачоў, У.С. Поез, Г. Р. Сянькевіч [і інш.]. – Мінск: Народная асвета, 1985. – 464 с.
5. Летние курсы в Москве // Могилевская земская неделя. – 1914. – № 19